

Dadansoddi Amrywiaeth:

Rhwysrau a chymhellion i sefyll yn etholiadau
Cynulliad Cenedlaethol Cymru

CRYNODEB

Adroddiad wedi'i Gomisiynu gan
Fwrdd Taliadau Cynulliad Cenedlaethol Cymru

AWDURON

YR ATHRO ROGER AWAN-SCULLY

Athro Gwyddor Wleidyddol, Canolfan Llywodraethiant Cymru ym Mhrifysgol Caerdydd

DR DIANA STIRBU

Uwch Ddarlithydd Polisi Cyhoeddus, Ysgol Proffesiynau Cymdeithasol, Prifysgol Metropolitan Llundain

DR HUW PRITCHARD

Darlithydd Cyfraith a Llywodraethiant Ddatganoledig, Canolfan Llywodraethiant Cymru ym Mhrifysgol Caerdydd

NYE DAVIES

Myfyriwr PhD, Canolfan Llywodraethiant Cymru ym Mhrifysgol Caerdydd

JAC LARNER

Myfyriwr PhD, Canolfan Llywodraethiant Cymru ym Mhrifysgol Caerdydd

Hoffem ddiolch i Elisabeth Laird (Cynorthwydd Ymchwil gwadd), a Naomi White (a ariannwyd drwy raglen Lleoliadau Cyfleoedd Ymchwil Prifysgol Caerdydd) am eu gwaith caled a'u cymorth wrth lunio'r adroddiad hwn. Cafodd y prosiect hwn gymeradwyaeth foesegol gan Bwyllgor Moesegau Ymchwil Ysgol y Gyfraith a Gwleidyddiaeth Caerdydd ar 30/05/2017 (Cyfeirnod Mewnol: SREC/300517/16).

AMDANOM NI

Mae Canolfan Llywodraethiant Cymru yn ganolfan ymchwil sy'n rhan o Ysgol y Gyfraith a Gwleidyddiaeth Prifysgol Caerdydd. Gwna ymchwil arloesol i bob agwedd ar y gyfraith, gwleidyddiaeth, llywodraeth ac economi wleidyddol Cymru, yn ogystal â chyd-destunau ehangach llywodraethu tiriogaethol yn y DU ac Ewrop. Un o amcanion allweddol y Ganolfan yw hwyluso ac annog trafodaeth gyhoeddus wybodus am ddatblygiadau allweddol ym maes llywodraethiant yng Nghymru, nid yn unig drwy ei hymchwil, ond hefyd drwy ddigwyddiadau ac addysg ôl-raddedig.

Nod Prifysgol Metropolitan Llundain yw trawsnewid bywydau drwy addysg o'r radd flaenaf. Mae'r Ysgol Proffesiynau Cymdeithasol yn arbenigo ym meysydd datganoli a llywodraethu da.

MANYLION CYSWLLT

Canolfan Llywodraethiant Cymru, Prifysgol Caerdydd, Adeilad y Gyfraith, Rhodfa'r Amgueddfa, Caerdydd CF10 3AX

E-bost: wgc@cardiff.ac.uk Gwefan: <http://sites.cardiff.ac.uk/wgc/cy/>

CYFLWYNIAD

Ein Cylch Gorchwyl

Gwnaeth Bwrdd Taliadau [y Bwrdd] Cynulliad Cenedlaethol Cymru [y Cynulliad] gomisiynu Canolfan Llywodraethiant Cymru i gynnal ymchwil academiaidd er mwyn ateb y cwestiwn **“a gaiff amrywiaeth eang o bobl sydd â'r sgiliau a'r diddordeb priodol eu hatal rhag sefyll etholiadau'r Cynulliad gan unrhyw agwedd ar y pecyn taliadau (cyflog, pensiwn, gofal plant a lwfansau swyddfa a staff) a beth a allai eu cymell i wneud hynny”**.

Yn fwy penodol, roedd gan y Bwrdd ddiddordeb mewn meithrin ei ddealltwriaeth o'r cymhellion a rhwystrau, o fewn ei gylch gwaith, sy'n wynebu'r rhai sy'n cael eu hatal rhag sefyll etholiadau'r Cynulliad. Ymhlith y grŵp targed eang a nodwyd gan y Bwrdd roedd:

- y rhai sy'n ymwneud â chymdeithas ddinesig
- y rhai sydd â diddordeb mewn gwleidyddiaeth yn gyffredinol a/neu
- unrhyw unigolion sydd wedi gadael ar ôl dim ond un tymor yn y Cynulliad.

Nododd y Bwrdd yn glir fod ganddo ddiddordeb mewn adolygiad trwyadl o'r dystiolaeth sydd ar gael ac astudiaeth maes o'r ffactorau presennol sy'n annog neu'n atal unigolion rhag sefyll etholiadau'r Cynulliad, gan gynnwys:

- yr agweddau ar y swydd sy'n ei gwneud yn ddeniadol;
- yr agweddau ar y swydd sy'n atal rhai pobl neu grwpiau rhag sefyll;
- a ystyrir bod y pecyn taliadau presennol yn atal pobl rhag sefyll a sut y dylid ei newid er mwyn eu hannog i sefyll;
- i ba raddau, os o gwbl, y mae'r cydbwysedd rhwng bywyd a gwaith a diogelwch swydd Aelod Cynulliad yn ffactor, a pha fesurau y gellid eu cymryd i wneud y rôl yn fwy deniadol.

Yr Adolygiad o Dystiolaeth

Gwnaethom gynllunio'r adolygiad o dystiolaeth ar ffurf adolygiad penodol o lenyddiaeth a wnaeth archwilio yn gyntaf y cysylltiadau rhwng amrywiaeth a recriwtio gwleidyddol gan edrych wedyn ar y mesurau sefydliadol sy'n bodoli yng Nghymru, y DU a thu hwnt, er mwyn gwella amrywiaeth ym maes recriwtio gwleidyddol a gwneud y swydd yn fwy deniadol.

Gwnaethom ddefnyddio fframweithiau damcaniaethol pwysig ar **alw a chyflenwi ym maes recriwtio gwleidyddol**¹ er mwyn deall rôl amgylchiadau personol, cymhelliant, dyhead darpar ymgeiswyr i gael swydd etholedig, yn ogystal â rôl 'porthorion' - pleidiau gwleidyddol - yn ogystal â sefydliadau gwleidyddol eraill wrth ddileu rhwystrau a gwella cyfleoedd etholiadol i bobl o grwpiau nas cynrychiolir yn ddigonol.

¹ Norris, P., a Lovenduski, J. (1995). *Political recruitment: Gender, race and class in the British Parliament*. Gwasg Prifysgol Caergrawnt.

Cafodd yr adolygiad o dystiolaeth ei gwblhau gan adolygiad o arfer presennol mewn deddfwrfeydd eraill, o ran y mesurau sefydliadol sy'n effeithio ar yr agweddau amrywiol ar y swydd roedd gan y Bwrdd ddiddordeb ynddynt: pecyn cyflog, cydbwysedd rhwng bywyd a gwaith, diogelwch swydd ac ati. Gwnaethom edrych ar ddeddfwrfeydd o fewn y DG (Senedd San Steffan, Cynulliad Gogledd Iwerddon, Senedd yr Alban), deddfwrfeydd cenedlaethol ac is-wladol yn Ewrop, ac enghreifftiau eraill o bob cwr o'r byd lle daethom o hyd i arferion diddorol.

Yr Astudiaeth Maes

Roedd ein hymchwyl yn cynnwys cymysgedd manwl o ddulliau casglu data meintiol ac ansoddol a oedd yn cefnogi ymarfer ymgysylltu uchelgeisiol. Gwnaethom gynllunio proses pedwar cam oedd yn targedu unigolion, yn gyntaf, yn ehangach, drwy *arolwg*, ac yna drwy gyfres o *grwpiau ffocws* a *chyfweiliadau* un i un manwl, tra hefyd yn cynnig y cyfle i gyfrannu at *fforwm trafod ar-lein Loomio*. Ceisiodd pob un o'r dulliau hyn ategu ei gilydd ac ymdrin â'r bylchau posibl mewn ymgysylltu a adawyd gan y rhai eraill.

Ein Fframwaith

O gychwyn y prosiect hwn, rydym wedi edrych ar recriwtio gwleidyddol fel taith ac rydym wedi ceisio meithrin y ddealltwriaeth o'r rhwystrau a'r cymhellion ar bob cam o'r broses. Ein tybiaeth yw bod dod yn AC yn daith gymhleth, lle wynebier llawer o rwystrau, ond sydd hefyd yn cynnwys ffactorau hwyluso. Gwnaeth y farn hon ein helpu i ail-ganolbwyntio ar yr unigolyn a'i brofiad gwirioneddol o gymdeithasoli i mewn i wleidyddiaeth, ymgeisyddiaeth a dod yn gynrychiolydd etholedig.

Mae'r fframwaith mwyaf defnyddiol a nodwyd gennym yn deillio o ysgolheictod Krook a Norris². Gwnaethom addasu'r fframwaith hwn ychydig a threfnu ein dadansoddiad yn 1) y llwybrau i mewn i wleidyddiaeth (yn gymwys i fod yn ddarpar ymgeisydd) a'r profiad gwirioneddol o bleidiau gwleidyddol, ymgeisyddiaeth ac ymgyrchu (darpar ymgeisydd i ymgeisydd) 2) y canfyddiadau ynghylch bod yn AC (etholedig) a 3) ffactorau cyd-destunol ehangach.

Dod yn AC:

O fod yn Gymwys,
i fod yn Ddarpar
Ymgeisydd

Bod yn AC

Y Darlun Mwy

² Krook, M. L., & Norris, P. (2014). Beyond quotas: Strategies to promote gender equality in elected office. *Political Studies*, 62(1), 2-20.

DOD YN AC: YN GYMWYS I FOD YN DDARPAR YMGEISYDD

Roedd gennym ddiddordeb mewn archwilio profiadau go iawn a chanfyddiadau ymgeiswyr blaenorol a darpar ymgeiswyr ac mae'r adran hon yn tynnu sylw at rai o'r prif rwystrau y mae cyfranogwyr yn eu tybio neu wedi eu profi ar gamau gwahanol. I'r perwyl hwnnw, rydym wedi trefnu'r adran ganlynol fel ei bod yn adlewyrchu taith unigol darpar ymgeiswyr o ymddiddori mewn gwleidyddiaeth a chymdeithasoli i mewn iddi i sefyll fel ymgeiswyr:

- Cymdeithasoli i mewn i Wleidyddiaeth
- Profiad o Bleidiau Gwleidyddol
- Profiadau a Chanfyddiadau o Sefyll
- Hyfforddi a Mentora

Ystyriwyd profiadau gwahanol grwpiau o bobl ar bob cam, a nodwyd ffactorau sefydliadol, diwylliannol, unigol a gwleidyddol amrywiol sy'n effeithio ar y penderfyniad i sefyll etholiadau, fel mynediad i rwydweithiau a chymorth, gweithdrefnau dethol ymgeiswyr pleidiau, y system etholiadol, a chost sefyll.

Daethom i'r casgliad bod pobl yn wynebu sawl rhwystr yn eu taith o fod yn unigolyn cymwys i fod yn ymgeisydd mewn etholiad i'r Cynulliad Cenedlaethol. Mae'r rhain yn cynnwys:

- Oedran
- Rhywedd
- Anabledd
- Yr Effaith ar Yrfa Bresennol
- Ymgyrchu
- Cyllid
- Dethol Ymgeiswyr
- Y System Etholiadol
- Meithrin Cysylltiadau a Rhwydweithiau
- Diffyg cefnogaeth a gwybodaeth

Mae rhai mathau o gymdeithasoli i mewn i wleidyddiaeth, yn naturiol, yn dileu rhai o'r rhwystrau presennol (h.y. diffyg gwybodaeth am strwythurau a phrosesau gwleidyddiaeth plaid, diffyg rhwydwaith a systemau cymorth a chyfalaf gwleidyddol), tra bod eraill yn fwy gwaharddol (h.y. newydd-ddyfodiaid ym myd gwleidyddiaeth, sy'n weithgar yn eu cymunedau, ond nad ydynt yn teimlo eu bod yn perthyn i ideoleg plaid wleidyddol ac a fyddai am sefyll fel aelod annibynnol).

“Dwi wedi ymuno â’n plaid...leol yn ddiweddar, er nad wy’n cytuno â llawer o’r hyn sydd ganddi i’w ddweud ond dwi wedi, yn rhannol, am fod gen i ddiddordeb mewn dod yn gynrychiolydd etholedig mewn rhyw ffordd neu’i gilydd, a’r unig ffordd o wneud hynny yw drwy feithrin cysylltiad â phlaid wleidyddol oherwydd does dim ffordd o ddod yn Aelod Cynulliad [fel aelod annibynnol]. (Cyf_19)”

Mae’n glir bod rhwystrau strwythurol, megis cost sefyll, amser, yn ogystal ag hygyrchedd cyfyngedig, yn rhwystrau pwysig i rai grwpiau o bobl:

Pobl Ifanc

- Nododd 35.2% o holl gyfranogwyr yr arolwg fod ‘Oedran’ yn rhwystr neu’n rhwystr sylweddol i sefyll - eto i gyd, roedd y canfyddiad hwn yn amrywio’n sylweddol ymhlith grwpiau oedran.
- Nododd 78% o’r rhai rhwng 18 a 24 oed a 55% o’r rhai dros 65 oed eu bod yn ystyried bod oedran yn rhwystr.

- Nododd rhai cyfwelai eu bod yn teimlo nad yw pobl ifanc yn cael eu cymryd o ddifrif mewn democratiaeth yng Nghymru, yn rhannol oherwydd eu diffyg profiad, a bod diffyg pobl ifanc yn y Cynulliad ddim yn annog eraill i sefyll (Cyf_08 & Cyf_16).

Rhywedd

- Roedd menywod cryn dipyn yn fwy tebygol nag dynion i weld rhwystrau yn fwy ‘sylweddol’, a chymhellion yn fwy cadarnhaol.
- Roedd menywod cryn dipyn yn fwy ffafriol o gwotâu amrywiaeth ar gyfer ymgeiswyr na dynion, gyda 44% o fenywod yn dweud y byddai cwotâu yn eu gwneud yn fwy tebygol i sefyll o gymharu â 18% o ddynion.
- Roedd rhannu swydd hefyd cryn dipyn yn fwy poblogaidd ymysg menywod, gyda 68% o fenywod yn dweud y byddai’n eu gwneud yn fwy tebygol i sefyll o gymharu â 48% o ddynion.

- Mae rhwystrau yn cynnwys: diogelwch personol a theulu; llwyth gwaith gormodol; agwedd o ‘sut ydych chi’n mynd i fagu teulu os ydych chi’n Nghaerdydd neu’n San Steffan?’ (Cyf_09).

Nid yw'r math hwn o ymddygiad nac agweddau yn gwneud fawr ddim i annog menywod i sefyll ac ystyriwyd bod gwir angen gweld newid diwylliannol mewn pleidiau gwleidyddol, yn ogystal ag yn ehangach mewn cymdeithas.

Anabledd

Eglurodd menyw â nam ar ei chlyw nad oedd unrhyw gymorth ariannol pan wnaeth sefyll. Nid oedd ychwaith ddealltwriaeth ddigonol o'r rhwystrau a wynebwyd ganddi yn ystod y broses.

“Byddai pobl yn dweud wrtha i, hoffwn eich helpu, ond dydyn ni ddim am roi mantais annheg i chi. A’m hymateb i oedd, ond dwi o dan anfantais enfawr fan hyn, dwi ddim yn gofyn am gael, wel, achub y blaen ar bobl eraill, dwi ond yn gofyn am gael chwarae teg a dyw pobl ddim yn deall hynny. Credir yn gryf o hyd, os ydych am drin pawb yn gyfartal bod yn rhaid i chi drin pawb yn union yr un peth, ond nid yw hynny’n creu cyfartaledd.” (Cyf_05)

Dywedodd cyfwelai nad oedd pobl ag awtistiaeth yn cael eu cynrychioli o gwbl o fewn llywodraeth.

“Mae’n ymddangos mai’r unig ffordd o fod mewn gwleidyddiaeth yw drwy feddwl mewn ffordd niwronodweddiadol. Os ydych yn gweld y byd yn wahanol i’r rheini o’ch cwmpas, ac nad ydych yn ymddwyn mewn ffordd a ddisgwyllir gan gymdeithas, yna does dim croeso i chi.” (Cyf_04)

Nododd darpar ymgeisydd, os oeddech yn ymgeisydd, fod angen i’r pleidiau fod yn gadarnhaol o ran anabledd a’r sgiliau y gall ymgeisydd ag anabledd eu cynnig. Ni fyddai am guddio ei hanabledd am ei fod yn rhan bwysig o bwy yw hi ac roedd am i’r blaid gefnogi’r neges gadarnhaol honno (Cyf_05).

Profiadau a Chanfyddiadau o Sefyll

I rai, mae’r risg sydd ynghlwm wrth sefyll etholiad yn amlwg yn rhy fawr, yn arbennig pan ddaw i newid gyrfa. Gall y rhain gynnwys: yr amser a’r ymrwymiad sydd eu hangen i gael eich dethol ac i ymgyrchu; y gallu i gymryd amser oddi wrth y gwaith (drwy absenoldeb heb dâl o bosib); yr angen posibl i roi’r gorau i waith; a’r effaith ansicr o fod yn gysylltiedig â phlaid wleidyddol.

Yn gyson â hyn roedd gofid bod natur ffurfiau traddodiadol o ymgyrchu, tactegau ymgyrchu, a maint daearyddol etholaethau yn cael eu gweld fel rhwystrau ar gyfer darpar ymgeiswyr ac i’r rhai sydd wedi sefyll yn y gorffennol. Roedd hyn yn arbennig o wir yn achos ymgeiswyr ag anabledd neu â chyfrifoldebau teulu a gofal.

“I allu sefyll yn iawn a rhedeg ymgyrch byddai’n rhaid rhoi gorau i swydd am gyfnod, ac mae gen i dal forgais a phethau fel’na, ac mi fyddai rhoi’r gorau i waith am 6 mis, byddwn i ddim yn gallu fforddio gwneud hynny a go iawn, mae angen i rywun mewn sedd enilladwy fod yn cwffio am flwyddyn a just rhoi eu holl sylw. Wedyn, dyna pam dwi’n meddwl falle fod pobl sydd ddim hefo’r adnoddau tu ôl iddyn nhw yn ei chael hi’n anodd i gwffio am sedd a dyna pam mae yna lot mwy o bobl sydd wedi ymddeol efallai, neu’n hŷn, yn gallu mynd amdani oherwydd pan da chi yn eich 30au 40au mae yna lot yn aml iawn o ddisgwyliadau o ran gallu cefnogi teulu a chostau eraill dydi rhywun methu wir cymryd y gamble sy’ ‘na o sefyll mewn etholiad...mae’r ffaith bod yn rhaid i rywun roi gorau i’w swydd ac ymgyrchu’n llawn amser yn eithaf rhwystr i’r mwyafrif o bobl.”
(Cyf_09)

Agwedd bwysig i lawer o bobl oedd cost ariannol sefyll fel ymgeisydd. Dyma oedd y prif rwystr o ran ymgyrchu a nodwyd yn yr arolwg.

- Dywedodd dros 65% o ymatebwyr fod hwn yn rhwystr y byddai angen help arnynt i’w oresgyn;
- Atebodd 20.7% ei fod yn rhwystr sylweddol a oedd yn golygu na fyddent yn sefyll.

Thema a ddaeth i’r amlwg o’r drafodaeth ar Loomio oedd effaith ‘hidlo’ cost sefyll fel ymgeisydd, ac, i bob diben, roedd ond yn galluogi’r rhai â chefnogaeth plaid neu fath arall o gymorth personol i dalu costau sefyll.

Mae ffactorau systemig a gwleidyddol, fel y system etholiadol, y broses etholiadol, a gweithdrefnau dethol ymgeiswyr o fewn pleidiau gwleidyddol hefyd yn cyfrannu at ddiffyg amrywiaeth. Trafodwyd y system etholiadol yn bennaf o safbwynt rhwystrau a ddaw yn sgil y ffactor daliadaeth swydd yn yr etholaeth, a natur waharddol y system ar gyfer ymgeiswyr annibynnol. Nid oedd elfen gyfrannol y system etholiadol yn cael ei ystyried fel cymhelliant digonol i sefyll.

Mae ffactorau diwylliannol hefyd yn bwysig ar y daith hon. Mae tuedd (anymwybodol) detholwyr y blaid, y duedd i ffafrio’r ymgeisydd nodweddiadol (dyn gwyn, heterorywiol, dosbarth canol fel arfer) dros unrhyw beth sy’n amrywio o’r norm hwnnw, a’r diffyg dealltwriaeth o amrywiaeth, wedi’i gwreiddio’n ddwfn o fewn pleidiau ac mae’n anodd mynd i’r afael â’r peth. Mae hyn yn effeithio’n arbennig ar ymgeiswyr o leiafrifoedd ethnig, menywod, a phobl ag anabledau.

“...ac iddyn nhw os ydi rhywun yn meddwl am wleidydd y llun awtomatig sy’n dod i bennau nifer fawr o bobl o genhedlaeth hŷn ydi dyn o oed arbennig, sydd hefo gwraig, sydd hefo’r 2.4 o blant perffaith ac yn ddynd teulu grêt, a dwi’n meddwl bod ‘na dal, er bod hi’n gwella, dwi’n meddwl bod’ na dal y syniad yna o fewn y rheina sy’n dewis mewn etholiadau mewnol. Mae nhw’n disgwyl mwy o rywun traddodiadol.” (Cyf_09)

Cymhellion

System fentora oedd y math mwyaf poblogaidd o gymhelliant er mwyn cefnogi darpar ymgeiswyr. Ar y cyfan, cytunodd y cyfranogwyr y dylai unrhyw gymorth mentora fod yn bodloni’r meini prawf canlynol er mwyn bod yn effeithiol:

- Dylai fod yn ddiuedd;
- Dylai gynnwys cysgodi ACau;
- Dylai gefnogi ymgeiswyr ar ôl sefyll, yn enwedig os oeddent yn aflwyddiannus.

- 48% o ymatebwyr yn fwy tebygol o sefyll gyda chynghor gan fentor sy’n Aelod Cynulliad;
- 27.1% o ymatebwyr yn llawer mwy tebygol o sefyll gyda chynghor gan fentor sy’n Aelod Cynulliad;
- Cefnogwyd hyn gan 83% o fenywod;
- Cefnogwyd gan 68% o bobl ag anableddau;
- Roedd 10.3% o ymatebwyr wedi cael cynghor gan fentor o blaid wleidyddol.

Yn ogystal â mentora a hyfforddi ffurfiol, credwyd bod cael mwy o wybodaeth am y broses sefyll, enwebu a dethol ymgeiswyr yn bwysig i lawer o gyfranogwyr. Fel y dywedodd un cyfwelai, ‘hoffwn wybod sut mae’r peiriant yn gweithio cyn i mi benderfynu pa rôl yr hoffwn ynddi’ (Cyf_11). Dywedodd un cyn-ymgeisydd ei fod yn deall gwleidyddiaeth plaid yn weddol dda ond pan wnaeth sefyll fel AC nad oedd ganddo syniad beth oedd y broses. Dywedodd fod hyn yn rhannol oherwydd pleidiau yn ogystal â’r wybodaeth y mae’r Cynulliad yn ei rhoi i ymgeiswyr (Cyf_01).

Cefnogwyd *cronfa mynediad i wleidyddiaeth* gan sawl cyfranogwr. Fe’i trafodwyd yn arbennig o ran cefnogi ymgeiswyr ag anableddau (Caernarfon) ond roedd cyfranogwyr ar Loomio am weld cronfa a allai gefnogi’r rhai o grwpiau eraill nas cynrychiolir yn ddigonol hefyd. Yn yr arolwg, cefnogwyd cynllun cyllido ehangach er mwyn cyllido treuliau teithio ac ymgyrchu fel yr ail gymhelliant mwyaf poblogaidd:

- dywedodd 73.3% o ymatebwyr y byddent yn fwy tebygol neu'n llawer mwy tebygol o sefyll petai benthyciad neu grant yn bosibl;
- 45.5% yn fwy tebygol;
- 27.8% yn llawer mwy tebygol.

Un awgrym gan gyfwelai benywaidd o ran mynd i'r afael â gwahaniaethu yn erbyn ymgeiswyr benywaidd oedd *cyflwyno cwotâu rhywedd*, ond credai fod angen gwneud hyn fel rhan o newidiadau i'r system bleidleisio (Cyf_22).

Awgrymodd cyfranogwr mewn grŵp ffocws y dylid defnyddio *cwotâu amrywiaeth* ar gyfer grwpiau ehangach o bobl neu *newid y system gyfrannol* fel bod mwy o gyfle i bleidleisio dros ymgeiswyr amrywiol (Aberystwyth).

Roedd hyblygrwydd o ran gyrfaoedd ymgeiswyr yn fater a godwyd gan lawer ac roedd un grŵp ffocws o'r farn na fyddai llawer o gyflogwyr yn hapus i roi'r amser hwnnw i ymgeiswyr. Yna, aeth ymlaen i drafod *ffyrdd o gymell cyflogwyr* fel cyflwyno terfyn amser ar gyfnod mewn swydd AC (Wrecsam).

Yn amlwg, nid yw'r holl rwystrau y cyfeirir atynt yma, nac yr holl awgrymiadau ar gyfer newid a ddaeth gan y cyfranogwyr, o fewn cylch gorchwyl y Bwrdd Taliadau. Fodd bynnag, rydym yn credu bod lle ar gyfer gweithredu holistig a thrafodaeth ehangach er mwyn ymgymryd â rhai o'r rhwystrau sydd wedi eu hamlygu uchod. Rydym yn gwneud argymhellion ar gyfer gwella strategaeth ymgysylltu'r Bwrdd drwy ddarparu gwybodaeth hygyrch a chyfrannu at gynlluniau mentora ac addysg i ddarpar ymgeiswyr.

BOD YN AELOD CYNULLIAD

Roedd gennym ddi-ddordeb arbennig mewn deall sut beth oedd bod yn Aelod Cynulliad ym marn y cyfranogwyr yn y prosiect hwn, ac archwilio agweddau a chredoau o ran y gwahanol agweddau ar y rôl. Yn arbennig, roeddem am wybod y canlynol:

- faint mae pobl yn teimlo eu bod yn gwybod am y rôl mewn gwirionedd;
- pa agweddau ar y rôl oedd yn apelio atynt yn benodol;
- beth, yn eu barn nhw, oedd yn anneniadol am y rôl efallai;
- a sut maent yn gweld rôl Aelod Cynulliad yn newid i fod yn fwy deniadol i ystod ehangach o unigolion.

Gwnaethom ystyried amrywiaeth o themâu, yn amrywio o'r wybodaeth sydd ar gael am y rôl, cyflog a buddiannau eraill, faint o gymorth a gaiff ACau yn y swydd; trefniadau teithio a llety; trefniadau gweithio; gofal plant; cydbwysedd rhwng bywyd a gwaith; a diogelwch swydd. Roeddem am ddeall pa agweddau ar y rôl ei hun a allai gael eu hystyried yn rhwystr i sefyll, gyda'r nod o lunio argymhellion ar gyfer cymhellion posibl.

Rhwystrau

Datgelodd y drafodaeth ynglŷn â pha agweddau sy'n anneniadol i bobl rhai ffactorau, sefydliadol yn bennaf, diddorol. Mae'r rhain yn cynnwys:

- Gwybodaeth am y rôl o fod yn Aelod Cynulliad
- Cymorth Swyddfa
- Teithio a Llety
- Cyflog
- Diogelwch Swydd
- Cydbwysedd rhwng Bywyd a Gwaith
- Gofal Plant
- Agweddau tuag at dreuliau

Gwybodaeth am y Rôl o fod yn Aelod Cynulliad

Yn nhermau'r wybodaeth am y rôl o fod yn AC, gwelom wahaniaethau rhwng canlyniad yr arolwg a'r trafodaethau mewn cyfweliadau, grwpiau ffocws, ac ar Loomio.

- Roedd lefel dda o wybodaeth am y rôl: 7 oedd yr ymateb mwyaf cyffredin ar raddfa o 0 i 10 (0 - dim o gwbl, 10 - llawer iawn);
- Atebodd y rhan fwyaf 6 neu fwy.

Fodd bynnag, roedd nifer o gyfranogwyr yn teimlo bod diffyg gwybodaeth ac yn wirioneddol am gael mwy o wybodaeth fanwl am y swydd:

“Os byddech chi yn ‘googlo’ ‘what does an AM do?’ byse fel y prif bethau fel ‘they speak in the Senedd or whatever’ ond byddwn i’n credu bod mwy o waith angen ei wneud er mwyn hyrwyddo’r holl agweddau mae Aelod Cynulliad yn wneud, nid dim ond y siarad yn y Senedd.” (Cyf_12)

“Dwi’n adnabod Aelod Cynulliad [yr etholaeth], a dwi’n gwybod bod ganddi swyddfa, staff, a bod gan y staff hynny rolau gwahanol ac ati - felly mae angen i bobl wybod bod hynny ar gael hefyd, y byddan nhw’n cael yr arian neu beth bynnag i allu cael swyddfa o staff i’w helpu. Felly, dwi ddim wir yn meddwl bod pobl yn gwybod beth yw bod yn Aelod Cynulliad.” (Grŵp Ffocws)

Roedd cyfranogwyr â diddordeb darganfod mwy o wybodaeth ynglŷn â’r darpariaethau sefydliadol sydd ar gael i’w cefnogi yn y swydd. Y dybiaeth gyffredinol ymhlith y cyfranogwyr oedd na fyddai angen iddynt boeni am hyn, unwaith y byddent yn y swydd, ac y byddent yn cael digon o gymorth i sefydlu eu swyddfa. Roedd cymorth swyddfa yn hynod bwysig i’r unigolion hynny a oedd yn teimlo bod angen rhyw fath o gymorth arnynt. Gallai fod yn rhwystre na bai digon o gymorth ar gael.

Teithio a Llety

Gan fod teithio o'r gogledd a rhannau eraill o Gymru i Gaerdydd yn angenrheidiol i ACau, roedd teithio bob amser yn mynd i fod yn brif bryder i rai o ran gweithio yn y Cynulliad. Er nad yw canlyniadau'r arolwg yn nodi bod teithio a llety yn brif rwystrau i sefyll, gwelir safbwynt gwahanol yn y grwpiau ffocws, cyfweiliadau a Loomio.

- Teimlai 69% o'r rhai a ymatebodd i'r arolwg fod ymrwymadau teithio ddim yn rhwystr pwysig neu ddim yn rhwystr o gwbl wrth ystyried sefyll fel Aelod Cynulliad.
- Gallai lledaeniad daeryddol ymatebwyr fod wedi effeithio ar hyn.

Roedd safbwynt gwahanol mewn grwpiau ffocws, cyfweiliadau, a Loomio. Y canfyddiad cyffredinol yw, yn dibynnu ar leoliad pobl yng Nghymru, y gall teithio fod yn rhwystr ac yn agwedd anneniadol ar y swydd. I'r rheini sy'n nodi daeryddiaeth a'r angen i deithio i Gaerdydd ar gyfer rôl AC, disgrifiwyd y syniad o deithio bob wythnos fel 'anodd', 'ofnadwy', 'erchyll', tra bod teithio i Gaerdydd o'r gogledd yn 'anhygyrch yn ffisegol'. Hefyd yn berthnasol i deithio mae darpariaethau ar gyfer llety.

"Dwi'n meddwl os ydi rhywun o'r gogledd, os yda chi hefo teulu byddwch chi eisiau gallu dod â nhw lawr gyda chi a chael yr hyblygrwydd yna a does yna ddim lot o bobl sy'n gallu fforddio prynu tŷ eu hunain yng Nghaerdydd a chael tŷ o fewn eu hetholaeth, a dwi'n meddwl...fe ddylai aelodau cynulliad fod hefo'r hawl i fod hefo aelodau eu teuluoedd hefo nhw tra ma' nhw i lawr yng Nghaerdydd. Mae'r syniad yma o just bod mewn ystafell westy falle ddim y pethau gorau neu fwyaf gweddus os yda chi hefo teulu ifanc 'da chi isio dod hefo chi...Mae'n sialens wedyn os di rhywun methu fforddio dydi, os mai'r disgwyliad ydi bod mewn gwesty am ddwy noson neu dair noson yr wythnos a dyna ni, dydi hynna ddim yn mynd i fod yn gysurus iawn."
(Cyf_09)

Cyflog

Nid oedd y cyflog yn bryder blaenllaw i'r rhan helaeth o gyfranogwyr:

- Gwnaeth 16% o ymatebwyr gyfaddef nad oeddent yn gwybod dim am y pecyn cyflog;
- Rhoddodd ychydig dros 50% o ymatebwyr sgôr o 0-5 (lle mai 0 yw dim o gwbl a 10 yw llawer iawn o ran yr hyn roeddent yn ei wybod am y pecyn cyflog);
- Dywedodd 52% o ymatebwyr nad oedd y cyflog presennol yn 'rhwystr nac yn gymhelliant' i sefyll.

Ar y cyfan, nid yw'r cyflog o reidrwydd yn brif ffactor i'r bobl a gymerodd ran yn yr ymchwil. Er, i rai unigolion, roedd yn amlwg nad oedd yn rhagolwg ariannol deniadol, byddent yn dal i ystyried sefyll, ond roedd hyn yn dibynnu'n fawr ar swydd yr ymatebydd. Ar y llaw arall, awgrymodd rhai y dylid lleihau'r cyflog fel ei fod yn fwy deniadol ac yn teimlo'n fwy cyraeddadwy i'r 'dyn cyffredin ar y stryd' yn hytrach na'r dosbarth gwleidyddol (Llanelli). Ni chredai'r rhan fwyaf o ymatebwyr fod y cyflog yn rhwystr gan ei fod yn fwy na digon ar gyfer y rôl - ond nid oedd o reidrwydd yn gymhelliant.

Diogelwch Swydd

Mae ansicrwydd diogelwch swydd ac elfen o'r 'anhysbys' yn cael ei dderbyn fel rhan o rôl Aelod Cynulliad.

- Teimlai 63% o'r rhai a ymatebodd i'r arolwg nad oedd ansicrwydd diogelwch swydd bod yn AC yn rhwystr pwysig neu nad oedd yn rhwystr o gwbl;
- Teimlai 26.8% o'r rhai a ymatebodd i'r arolwg ei fod yn rhwystr pwysig ac y byddai angen cymorth arnynt i'w oresgyn.

Roedd rhai pobl o'r farn bod trosiant ymysg gwleidyddion yn beth da - dywedodd un cyfwelai wrthym: 'Ry'ch chi am weld rhyw fath o linell gynhyrchu, pobl newydd yn dod i mewn i wleidyddiaeth' (Cyf_21). Fodd bynnag, roedd rhai cyfranogwyr yn teimlo y gallai fod yn rhwystr:

"Dwi'n gwybod am rai cyn-ACau a gollodd eu swyddi yn 2016 [...] ac yna bu'n rhaid iddyn nhw ail-greu eu gyrfaoedd. A fydden nhw'n dychwelyd? Dwi ddim mor siŵr - er bod y rhan fwyaf, os nad i gyd, yn dal i fod yn gysylltiedig â'r byd gwleidyddol y tu ôl i'r llenni. Does dim diogelwch swydd, felly mae'n rhaid bod cryn hyblygrwydd o ran gyrfa, bywyd, teulu ac ati cyn ystyried gwneud hyn. Mae hynny'n eithrio llawer o bobl gymwys dda."

Cydbwysedd rhwng Bywyd a Gwaith

Archwiliwyd y cydbwysedd rhwng bywyd a gwaith o safbwynt effaith oriau gwaith ac ymrwymiadau teithio ar ACau a'u teuluoedd, materion o ran diogelwch personol a theulu a phwysau emosiynol ar fywydau personol.

- Mae 42.1% o'r farn bod treulio amser i ffwrdd oddi wrth deulu a ffrindiau yn rhwystr sylweddol neu bwysig;
- Mae 39.9% o'r farn bod diogelwch personol a theulu yn rhwystr pwysig neu sylweddol.

"Nid yn unig mae eich bywyd chi yn cael ei effeithio, ond os oes gennych bartner, mae ei bywyd nhw yn cael ei effeithio, mae bywyd eich plant, os oes gennych blant, yn cael ei effeithio. Mae holl strwythur eich bywyd teuluol yn cael ei effeithio."
(Aberystwyth)

Gofal Plant

Roedd materion gofal plant yn bwysig iawn i lawer o ymatebwyr wrth ystyried dod yn AC. Er nad yw canlyniadau'r arolwg yn adlewyrchu hyn o reidrwydd, tanlinellodd y cyfweiliadau a'r grwpiau ffocws yn arbennig y byddai hyn yn rhwystr i sefyll, i'r rhai â chyfrifoldebau gofal plant, yn enwedig menywod ac unigolion â theuluoedd ifanc.

- roedd 57.4% o'r rhai a ymatebodd i'r arolwg o'r farn nad oedd gofal plant yn rhwystr ac na fyddai'n effeithio ar eu penderfyniad i sefyll;
- dywedodd 22.6% o bobl ei fod yn rhwystr pwysig ac y byddai angen cymorth arnynt i'w oresgyn;
- roedd menywod yn ystyried bod cyfleusterau gofal plant yn fwy o gymhelliant na dynion: dywedodd 32% y byddai hyn yn eu gwneud yn fwy tebygol o sefyll o gymharu â 19% o ddynion.

"Dim ond yr wythnos diwethaf clywais i fod y Cynulliad wedi cael gwared ar y creche...am nad oedd digon o bobl yn ei ddefnyddio, felly mae wedi mynd. Fy nadl i yw na ddylen nhw fod wedi cael gwared arno oherwydd mae'n mynd i wneud pethau hyd yn oed yn fwy anodd i bobl wrth benderfynu a ddylen nhw wneud hyn. Does dim hyd yn oed creche yno mwyach, felly mae'n amlwg nad dyma'r swydd i mi." (Aberystwyth)

Cymhellion

Un o'r newidiadau mwyaf sylweddol a welodd y rheini yn y grwpiau ffocws, y cyfweiliadau ac ar Loomio oedd *darparu gwybodaeth yn well a mwy o ymgysylltu* â dinasyddion o ran rôl AC. Teimlwyd bod angen mwy o welededd, eglurder a hygyrchedd er mwyn helpu'r cyhoedd i ddeall rôl AC yn well.

Dadleuodd cyfranogwyr yn Wrecsam fod *angen iaith syml* a bod angen sicrhau ei bod yn cael ei chyflwyno mewn ffordd fwy hygyrch fel bod etholwyr, ac yn bwysig, bobl ifanc yn gallu ymgysylltu â phroses y Cynulliad.

Awgrymodd cyfwelai y dylai staff y Cynulliad dywys ymgeiswyr drwy'r hyn mae bod yn AC yn ei olygu. Byddai hyn yn *dileu'r elfen gwleidyddiaeth plaid ac yn rhoi'r wybodaeth sydd ei hangen i ymgeiswyr* er mwyn iddynt wybod beth maent yn mynd i fod yn ei wneud a beth yw'r heriau (Cyf_08).

Cawsom dystiolaeth fod cyfranogwyr yn ein hymchwil wir yn meddwl am y Cynulliad a rôl Aelod Cynulliad yn nhermau gweithle yn yr 21ain ganrif, lle y credir mai'r ffordd orau o fynd i'r afael â rhwystrau daearyddol yw drwy weithio o bell a gweithio hyblyg, a defnyddio technoleg. Yn gyffredinol, credwyd y gallai trefniadau gweithio hyblyg liniaru rhai o effeithiau negyddol teithio pellter hir, costau llety ac ati. Roedd *gweithio o bell* yn opsiwn a gafodd gryn gefnogaeth mewn arolygon ac mewn grwpiau ffocws.

Dywedodd cyfwelai arall ei bod yn bwysig i *Aelodau Cynulliad fynd allan ac ymgysylltu â phobl ynghylch rôl AC a'r gwaith mae'r Cynulliad yn ei wneud* (Cyf_14). Roedd un cyfwelai o'r farn bod gan ACau rôl i'w chwarae yn ysbrydoli eu holynwyr i ddod o'u cymunedau drwy roi un neu ddau ddiwrnod y mis o brofiad iddynt o'u cysgodi (Cyf_20).

Dywedodd un cyfwelai y byddai'n hoffi gweld y *cyfryngau cymdeithasol yn cael eu defnyddio i egluro gwaith ACau, a Gweinidogion ac Ysgrifenyddion Cabinet*, mewn fideos fel 'Diwrnod ym mywyd...' sy'n dangos yr agweddau gwahanol ar fod yn AC (Cyf_20).

Roedd hefyd consensws y *dylai bod mwy o wybodaeth ar gael am yr holl gymorth y mae Aelodau Cynulliad yn ei gael*, gan gynnwys *dadansoddiad llawn o gyflog AC, beth mae'n ei ennill a'i lwfans*. (Cyf_20).

Dywedodd un cyfwelai fod *angen ffordd o allu hawlio treuliau a chymorth lle na ellir ei ddefnyddio fel arf wleidyddol* (Cyf_03). Roedd treuliau yn hanfodol i un cyfwelai â nam ar y clyw. Dywedodd na fyddai'n hapus i'w chymorth cyfathrebu cael ei gynnwys fel rhan o'i threuliau personol. Gall darparu cymorth cyfathrebu, fel trawsgrifiad llais i destun byw, helpu llawer mwy o bobl ac ni ddylai fod yn rhan o gostau un unigolyn.

"Mae'n ymwneud ag arweinyddiaeth a sut rydyn ni'n fframio materion mynediad a chydraddoldeb a chynhwysiant, a chyfleu'r neges, nad ydych chi'n gwneud pethau'n gynhwysol i un unigolyn, ond, os yw'n cynnwys un yna mae'n cynnwys llawer mwy o bobl ac o fudd i lawer mwy o bobl." (Cyf_05)

Mae'r argymhellion ar gyfer y Bwrdd Taliadau sy'n deillio o'r rhan yma o'r daith yn cynnwys; adolygu a gloywi'r rheolau ar gyfer 'treuliau eithriadol'; ystyriaeth i alinio'r ddarpariaeth ar gyfer gofal plant; ac adolygu'r priodoldeb o weithio hyblyg a rhinweddau rhannu swydd.

Y DARLUN MWY

Yn yr adrannau blaenorol, rydym wedi cyflwyno deunydd cyfoethog sy'n dangos canfyddiad, agweddau a phrofiadau unigolion sydd naill ai wedi sefyll etholiad y Cynulliad neu'n bwriadu sefyll neu â diddordeb mewn gwneud hynny. Rydym wedi nodi llawer o safbwyntiau, pryderon a syniadau diddorol ar gyfer newid. Yn yr adran hon, trown ein sylw o'r agweddau penodol craidd ar y daith o ddymuno sefyll i fod yn AC etholedig, i gynnig peth dehongliad o'r cyd-destunau gwleidyddol, diwylliannol ac amgylcheddol mwy cyffredinol sy'n effeithio ar benderfyniad unigolyn i sefyll ai peidio. Yn naturiol, nid yw popeth y daethom ar ei draws yn perthyn i gylch gwaith y Bwrdd Taliadau. Rydym yn amlygu cyfres o faterion ble gall y Bwrdd Taliadau fod yn rhan o sgwrs llawer ehangach.

Materion

Y Cynulliad Cenedlaethol ac Amrywiaeth

Roedd nifer o'r materion a godwyd fel rhan o'r trafodaethau yn ymwneud â ffactorau diwylliannol ac unigol ehangach. Ar y cyfan, roedd amrywiaeth yn y Cynulliad i'w weld yn gymharol gryf mewn perthynas â San Steffan, ond roedd ymatebwyr yn ystyried bod absenoldebau nodedig mewn cynrychiolaeth ar gyfer grwpiau penodol sy'n cynnwys: aelodau ag anabledd, pobl ifanc, pobl BME, a pobl o gefndiroedd dosbarth gweithiol. Y teimlad cyffredinol oedd, er ei fod yn well na San Steffan, fod gan y Cynulliad gryn dipyn i'w wneud o hyd er mwyn bod yn fwy amrywiol a chynrychioli pawb yng Nghymru yn well. Roedd amrywiaeth hefyd yn gysylltiedig â'r syniad o wneud y Cynulliad yn 'llai diflas' a denu sylw pobl yn fwy. Tanlinellodd yr arolwg y grwpiau â'r gynrychiolaeth leiaf yn y Cynulliad, ym marn yr ymatebwyr:

- nid oedd 70% o ymatebwyr yr arolwg yn credu bod pobl ifanc yn cael eu cynrychioli'n ddigonol;
- nid oedd 64% o ymatebwyr yr arolwg yn credu bod pobl ag anableddau yn cael eu cynrychioli'n ddigonol;
- nid oedd 59% o ymatebwyr yr arolwg yn credu bod pobl o gefndiroedd du neu leiafrifoedd ethnig yn cael eu cynrychioli'n ddigonol;
- nid oedd 51% o ymatebwyr yr arolwg yn credu bod pobl dosbarth gweithiol yn cael eu cynrychioli'n ddigonol.

“Dwi byth wedi gweld, â phob parch, ...mwy gwyn...dosbarth canol...ac roeddwn i’n meddwl, y lleiafrifoedd ethnig... dim ond sylwi mai’r unig leiafrifoedd ethnig a gynrychiolir yn y Llywodraeth, neu yn y Cynulliad neu’r Senedd, oedd y glanhawyr neu’r swyddogion diogelwch. Dyma fi’n meddwl, arhoswch funud, os ry’n ni am wneud newid a gweld mwy o amrywiaeth mewn gwleidyddiaeth a ni sy’n llunio polisiau, ac eto, ry’n ni’n eistedd...ym Mae Caerdydd, un o’r cymunedau mwyaf amlddiwylliannol ac amrywiol, ac eto i gyd does dim un ymchwilydd o leiafrifoedd ethnig, wel efallai fod un neu ddau dwi heb eu nodi.” (Cyf_20)

Diffyg Dealltwriaeth o Amrywiaeth

Dadleuodd sawl cyfranogwr y byddai amrywiaeth yn cael ei gryfhau wrth i bobl gael dealltwriaeth o pam fod amrywiaeth yn ffactor sefydliadol gadarnhaol yn nhermau gwneud penderfyniadau da. Teimlwyd bod y diffyg dealltwriaeth o amrywiaeth yn fater ehangach i gymdeithas ac felly bod gan bawb yn y system ran i’w chwarae er mwyn hybu ac annog amrywiaeth. Mae hynny’n cynnwys pleidiau gwleidyddol, y Cynulliad Cenedlaethol, a’r etholwyr eu hunain.

“Mae ‘na rai unigolion neu rai mathau o bersonoliaethau neu fathau o rywedd neu beth bynnag sy’n dueddol o ddominyddu’r llwyfan gwleidyddol, felly mae’n gwaethygu’r mathau hynny o safonau mewn ffordd am nad oes neb yn dod i mewn i gwestiynu’r sefyllfa, felly efallai ei bod hi hyd yn oed yn bwysicach bod gennyn ni gynrychiolaeth amrywiol yn y mathau hyn o sefydliadau.” (Merthyr Tudful)

Rwy’n credu bod rôl ar y Cynulliad fel sefydliad i hyrwyddo ei hun i geisio cael mwy o bobl o ystod fwy eang i sefyll. Adnoddau ac yna sicrhau bod yr adnoddau yna yn cael eu hyrwyddo... Os byddai’r Cynulliad yn dod allan a dweud ‘ni angen mwy o fenywod, pobl anabl, LGBT, pobl ifanc’, os bydden nhw’n rhoi pwyslais i agor eu hunain fyny a dweud ‘ry’n ni eisiau’r math yma o bobl i sefyll fel ymgeiswyr’ bydde hwnna, fi’n credu, yn rhoi’r hyder i bobl fel fi a mwy o bobl sefyll.” (Cyf_12)

Cam-drin ac Aflonyddu

Cododd y canfyddiad o ddiwylliant gwleidyddol o gam-drin ac aflonyddu fel rhwystr. Yn arbennig, amgylchedd lle'r oedd cyfranogwyr yn poeni am faterion personol yn cael eu codi a'u defnyddio yn gyhoeddus, yn hytrach na thrafod materion a pholisïau. Roedd rhai yn dilyn trywydd pragmataidd, croendew, gan deimlo ei fod yn rhan o'r rôl i raddau, ond, i eraill, roedd yn ffactor oedd yn eu hatal. Mae'r ffaith bod aflonyddu yn dod o sawl cyfeiriad, lle gallai gael ei lywio gan y cyhoedd neu'r cyfryngau, neu gael ei lywio er budd gwleidyddol rhwng pleidiau, yn golygu ei fod yn fater anodd ei ddatrys. Nododd cyn-ymgeisydd benywaidd y byddai cydweithwyr a chyfoedion yn ei hanwybyddu ar ôl dod i wybod dros ba blaid roedd yn sefyll, a dyna'r math o ddiwylliant nad oedd yn ei hoffi.

“Petai'r diwylliant a'r amgylchedd yn wahanol, a phetai'n ymwneud yn llawer mwy â chydweithio, ac ie, ag ystyried gwahanol farn a derbyn hynny a cheisio gwella bywydau pobl yng Nghymru, byddwn i am ystyried sefyll, ond doedd yr hyn wnes i ei brofi ddim yn teimlo felly. Fyddwn i ddim am fod yn rhan o system fel honno...Does yr un sefydliad yn berffaith...dwi ddim yn siŵr ai bod yn naif ro'n ni ond o'n ni ddim yn disgwyl i bethau fod cweit fel hyn yng Nghymru.” (Cyf_13)

Profodd ymgeisydd BME ar lefel awdurdod lleol sylwadau rhyngbleidiol tebyg, gyda phobl yn gofyn iddo pam roedd yn sefyll yn yr etholiad lleol am fod ymgeisydd BME arall yn sefyll dros blaid arall.

“Dwi hyd yn oed wedi cael rhai o'r cynghorwyr o blaid arall yn dod i fyny ata i ac yn dweud 'pam ry'ch chi'n sefyll?'...Gallech ddarllen rhwng y llinellau fod gyda ni [...] yn eich cynrychioli chi'n barod, a meddyliais i, dyw'r peth ddim hyd yn oed yn cael ei guddio. Roedd hynny'n gwbl afiach yn fy marn i. A dyma fi'n dweud 'mae angen i chi feddwl am yr hyn ry'ch chi newydd ei ddweud'.(Cyf_20)”

Y Gymraeg a Hunaniaeth Gymreig

Codwyd y gallu i siarad Cymraeg fel rhwystr personol yn yr arolwg. Pan drafodwyd hyn mewn grwpiau ffocws a chyfweliadau roedd sylwadau yn troi o amgylch lleoliad, ble roedd cred bod mwy o angen i siarad Cymraeg mewn rhai ardaloedd yn hytrach nac eraill, a'r mater o hunaniaeth. Yn arbennig, cododd rhai cyfranogwyr ffactorau personol, megis nad ydynt yn teimlo'n ddigon Cymreig neu eu bod yn cael eu gweld fel eu bod yn 'rhy Seisnig'.

Codwyd y mater o hunaniaeth mewn ystyr ehangach na Seisnigrwydd hefyd wrth i ferch ifanc BME ddweud y dylai ymgeisydd benywaidd BME yn y dyfodol 'deimlo ei bod yn Gymraes' a ddim bod yno i lenwi cwota yn unig.

"Byddai'n braf cael menyw o leiafrif ethnig, ond dwi ddim am i hynny fod oherwydd cwota. Dwi am i hynny ddigwydd am ei bod yn teimlo ei bod hi'n cynrychioli Cymru, ei bod hi'n teimlo ei bod hi'n Gymraes a'i bod yn adlewyrchu hynny ond drwy fath arall o Gymreictod." (Cyf_10)

Addysg a Gwybodaeth

Roedd addysg wleidyddol a diffyg gwybodaeth y cyhoedd ynglŷn â gwleidyddiaeth Gymreig yn cael eu gweld fel rhwystr i'r cyhoedd yn gyffredinol fod yn fwy cysylltiedig â'r Cynulliad Cenedlaethol. Nododd sawl grŵp ffocws bod hyn yn arwain at apathi a dadrithio tuag at y sefydliad. Roedd addysg wleidyddol ar gyfer pobl ifanc yn cael ei ystyried yn allweddol ar gyfer annog diddordeb ac ymgysylltu â gwleidyddiaeth Gymreig a'r Cynulliad Cenedlaethol.

"Mae addysg yn un mawr iawn i mi, oherwydd gyda phawb dwi'n siarad â nhw am wleidyddiaeth yng Nghymru, dyw pawb, y rhan fwyaf o bobl, ddim yn gwybod fawr ddim am y Cynulliad, beth sy'n digwydd yno na beth mae'n ei olygu i fod yn aelod neu'n wleidydd" (Llanelli)

Yn naturiol, mae materion diwylliannol a chymdeithasol ehangach y tu hwnt i bwerau uniongyrchol y Bwrdd. Fodd bynnag, credwn y gall y Bwrdd wneud cyfraniad at helpu i ymdrin â'r diwylliant gwleidyddol heriol sy'n wynebu ymgeiswyr drwy gysylltu â'r prif ffigyrau a chyfrannu at fentrau addysg.

RHESTR O ARGYMHELLION

Rydym yn gosod ein hargymhellion o fewn cyd-destun y canfyddiadau hyn, ac o fewn cyd-destun amcanion strategol y Bwrdd ei hun:

A1: Dylai'r Bwrdd adolygu / cynllunio strategaeth ymgysylltu gyhoeddus clir.

A2: Fel rhan o'r strategaeth, dylai'r Bwrdd adolygu ei ddarpariaeth o wybodaeth a'r defnydd o sianeli cyfathrebu allanol. Bydd hyn yn golygu ail-ddylunio gwefan y Bwrdd Taliadau, a llwyfannau eraill, yn unol â'r egwyddorion o:

A. Rhyngweithiol: Symud oddi wrth gynnwys statig i gynnwys mwy deinamig. Er enghraifft, gall y Bwrdd greu fideos byr ynghylch yr ystod o dreuliau y gall ACau eu hawlio, a'r rheolau ar gyfer hawlio treuliau, ond hefyd am y gefnogaeth mae ACau yn derbyn yn eu swyddi.

B. Hygyrchedd: creu a chyhoeddi fersiynau hawdd i'w darllen ar gyfer pob adroddiad o bwys a'u lledaenu drwy amryw o sianeli a ffurfiau.

C. Cyfathrebu dwyffordd: symud oddi wrth 'wthio' gwybodaeth i sefydlu deialog gyda rhanddeiliaid e.e. 'gweminarau' rhyngweithiol.

A3: Fel rhan o'r strategaeth newydd, dylai'r Bwrdd ystyried cysylltu â rhanddeiliaid mewnol perthnasol (e.e. Gwasanaeth Addysg ac Ymgysylltu â Phobl Ifanc y Cynulliad) er mwyn adolygu pa fath o gynnwys a deunydd a ellir ei fwydo i fentrau ymgysylltu ac addysg y Cynulliad.

A4: Fel rhan o'r strategaeth newydd, dylai'r Bwrdd gysylltu â rhanddeiliaid mewnol perthnasol (e.e. Comisiwn y Cynulliad) er mwyn adolygu sut i wella gwelededd y Cynulliad Cenedlaethol a'r Bwrdd Taliadau ar draws Cymru: cynnal mwy o gyfarfodydd ar draws Cymru; cymryd rhan mewn 'Wythnos Senedd Agored', neu 'sioe deithiol' i ymgeiswyr, er mwyn dod â gwybodaeth ynglŷn â sefyll fel AC i mewn i gymunedau.

A5: Fel rhan o'r strategaeth, dylai'r Bwrdd ystyried ymgysylltu cyson â rhanddeiliaid allanol (e.e. pleidiau gwleidyddol, grwpiau ymgyrchu, rhaglenni mentora ac arwain anwleidyddol, darpar ymgeiswyr nad sy'n gysylltiedig â phleidiau gwleidyddol). Dylai'r Bwrdd ddarparu gwybodaeth gynnar a chanllawiau ynglŷn â'r penderfyniad a'r cymorth fydd ar gael.

A6: Dylai'r Bwrdd ystyried ffyrdd y gall ddarparu cyfleoedd cysgodi neu agor rhai o'i gyfarfodydd i'r cyhoedd er mwyn rhoi gwell cyhoeddusrwydd i'w waith ei hun.

A7: Ystyried alinio ei ddarpariaeth ar gymorth gofal plant (treuliau a chyfleusterau) â:

A. cyfnod eistedd y Cynulliad, ac

B. amserlen ACau er mwyn cynnwys amser cymudo (boreau cynnar a nosweithiau hwyr)

A8: Dylai'r Bwrdd godi gyda Chomisiwn y Cynulliad ar gyfer ystyriaeth:

- A.** Adolygu priodoldeb y ddarpariaeth o ran gweithio hyblyg (gan gynnwys pleidleisio o bell) ac archwilio ffyrdd eraill ble gall technoleg hwyluso gwaith Aelodau Cynulliad.
- B.** Rhinweddau rhannu swydd, neu ail swyddi, ar gyfer Aelodau Cynulliad.

A9: Ystyried adolygu rheolau ar gyfer 'treuliau eithriadol', egluro ym mha sefyllfaoedd y mae'r rhain yn gymwys, a rhoi cyhoeddusrwydd gwell ynglŷn â'r gefnogaeth benodol sydd ar gael (e.e. cefnogaeth benodol ar gyfer pobl ag anabledd).

A10: Dylai'r Bwrdd ystyried os yw'n bosibl rhoi lwfans i ACau i gefnogi cyfleoedd cysgodi a phrofiad gwaith ar gyfer pobl o'u hetholaethau a rhanbarthau. Er enghraifft, lwfans er mwyn cefnogi etholwyr i deithio i'r Cynulliad ar gyfer cyfle cysgodi wedi ei ddarparu drwy becyn taliadau'r ACau. Dylai'r Bwrdd ystyried pa fath o reolau a ddylai fod mewn lle er mwyn cefnogi hyn.

A11: Dylai'r Bwrdd archwilio gyda sefydliadau megis y Comisiwn Etholiadol, y Cynulliad Cenedlaethol, a Llywodraeth Cymru, sut y gellir sefydlu cronfa Mynediad at Wleidyddiaeth ar gyfer ymgeiswyr. Dylai cronfa o'r fath gael ei ddefnyddio ar gyfer cefnogi ymgeiswyr ag anabledd ac ymgeiswyr o grwpiau tangynrychioledig eraill.

Yn ogystal, mae cyfres o feysydd ble mae angen trafodaeth ehangach. Rydym yn cydnabod nag oes efallai gan y Bwrdd rym i weithredu'n uniongyrchol, ond mae'n bwysig i gael y sgwrs hon gyda rhanddeiliaid y Bwrdd. Mae ymchwil pellach ac ymgynghori eu hangen er mwyn ymateb i rai o'r rhwystrau allweddol i amrywiaeth a drafodir yn yr adroddiad hwn:

- Byddai gwefan gynghori 'siop un stop' ar gyfer ymgeiswyr yn mynd i'r afael â pheth o'r diffyg gwybodaeth, cyfyngiadau, a rhwystrau sy'n wynebu rhai ymgeiswyr ar y ffordd o fod â diddordeb mewn gwleidyddiaeth i sefyll mewn etholiadau. Dylai hwn gynnwys gwybodaeth wedi ei gymeradwyo gan y Bwrdd Taliadau ar y pecyn taliadau, y swydd ei hun, cymorth ychwanegol a gynigir i ACau a'r rheolau ar gyfer hawlio treuliau.
- Dylai'r Bwrdd gyfrannu at y drafodaeth, ynghyd â chyrrff eraill (Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, y Comisiwn Etholiadol, pleidiau gwleidyddol ayyb) ynglŷn â gweithredu cwotâu amrywiaeth a monitro amrywiaeth ac adrodd ar bob cam o daith yr ymgeiswyr.
- Mae'r effaith y caiff natur ymgyrchu wleidyddol ar gyfyngu amrywiaeth angen ymchwil pellach. Y Comisiwn Etholiadol a'r Gymdeithas Diwygio Etholiadol yw o bosib y cyrrff mwyaf priodol, ynghyd â Chomisiwn y Cynulliad, i gychwyn trafodaeth i'r perwyl hwn.

Canolfan
Llywodraethiant Cymru

Wales Governance
Centre

